

6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>

7. Казюк Я. М. Механізми формування та реалізації державного управління бюджетними ресурсами на місцевому рівні : монографія / Я. М. Казюк. – Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2014. – 426 с.

8. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи між бюджетних відносин [Електронний ресурс] : Закон України від 28.12.2014 р. № 79-VIII. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/79-19>

9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи [Електронний ресурс] : Закон України від 28.12.2014 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/71-19/conv>

10. Звіт Рахункової палати за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16746965/Bul_9m_2015.pdf

11. Ініціатива захисту прав та представлення інтересів місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс] : проект USAID. – Режим доступу : <http://dialogueauc.org.ua/sites/dialogueauc.org.ua/files/mon19-20.pdf>

УДК 330.341.1

О. К. Котко, аспірантка
Університету митної справи та фінансів

ІННОВАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК КОМПОНЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

В основі стратегічного інноваційного розвитку лежить ряд заходів, спрямованих на підвищення рівня інноваційної культури як основного компонента національної інноваційної системи. Вдосконалення інноваційної культури передбачає проведення активної державної політики в розробці інноваційної ідеології, інноваційної місії, управлінні інтелектуальною моделлю, а також створенні та виведенні інноваційних продуктів з їх подальшою адаптацією на ринку. Стаття присвячена визначенню місця інноваційної культури в національній інноваційній системі та дослідженню сутності цього поняття.

Ключові слова: інноваційна культура; національна інноваційна система; інноваційний потенціал; культурні відмінності.

On a basis of a strategic innovation development is a series of measures aimed at improving innovation culture as a major component of the national innovation system. The active policy should include of active government policy in creating innovative ideology, innovative missions, management of intellectual model, provide assistance to creation and outputting of innovative products and their further adaptation on the market. The article is devoted to revealing the place of innovation culture in the national innovation system and determining the essence of definition.

Key words: innovation culture; national innovation system; innovation potential; cultural differences.

© **О. К. Котко, 2015**

Постановка проблеми. На сьогоднішній день питання, пов'язані з інноваціями, посідають провідне місце в стратегії розвитку держави. Оскільки результати інноваційної діяльності можуть надавати державі великі конкурентні переваги серед інших країн, однією з актуальних проблем є дослідження поняття “інноваційна культура”, сутності та визначення місця інноваційної культури в національній інноваційній системі. На сьогодні в Україні не визначено основні засади державної політики з питань інноваційної культури та не встановлено зв'язок інноваційної культури з регіональною й національною культурою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування інноваційної культури присвячено багато робіт переважно зарубіжних учених. В Україні поняття “інноваційна культура” відносно нове і потребує детального вивчення та дослідження. Основні аспекти формування та існування інноваційної культури в житті суспільства відображені в роботах учених С. Казмірчука, Ю. С. Шипуліної, В. О. Балабанова, Ж. Ю. Кузьміна, Робінза, П. Стівена, Т. Брауна, А. Джеймса, Г. Хофстеда тощо.

Мета статті – дослідити інноваційну культуру як інструмент ефективного управління державою; визначити сутність та місце інноваційної культури в національній інноваційній системі.

Виклад основного матеріалу. Одним із шляхів ефективного економічного зростання є формування та розвиток національної інноваційної системи як складової частини інноваційної політики держави. Така система має на меті стимулювання перебігу інноваційних процесів, забезпечення технологічного та наукового розвитку національної економіки, створення конкурентних переваг тощо. Згідно з Концепцією розвитку національної інноваційної системи, національна інноваційна система – це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), що задіяні у процесі створення й застосування наукових знань і технологій та визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу [1].

Рис. 1. Національна інноваційна система

Як видно з рис. 1, національна інноваційна система являє собою поєднання таких елементів, як: державне регулювання, виробництво, інноваційна інфраструктура, освіта, генерація знань та інноваційна культура. Кожна зі складових частин національної інноваційної системи являє собою окрему підсистему.

Державне регулювання поєднує в собі інституції, які забезпечують належне виконання законодавчих норм, правил, вимог, що дають змогу ефективно функціонувати в інноваційній сфері. Виробництво є системою, де функціонують підприємства, організації, пов'язані з виробництвом, споживанням чи наданням послуг в інноваційній сфері. Інноваційна інфраструктура включає в себе такі складники: фінансовий, інформаційно-аналітичний, експертно-консалтинговий, виробничо-технологічний. До інноваційної інфраструктури можна віднести також технологічні, наукові парки, технополіси, бізнес-інкубатори, інноваційні центри, інноваційні екосистеми, центри трансферу технологій, інформаційні мережі тощо. Наукові установи, організації різної форми власності, які займаються науково-дослідною діяльністю, розробкою нових технологій, утворюють підсистему генерації знань. Інноваційну культуру, на нашу думку, також можна віднести до підсистем національної інноваційної системи. Тож слід визначити, що собою являє поняття "інноваційна культура" і яким чином вона впливає на економічний розвиток країни та основні макроекономічні показники. Так як суспільство соціальна структура, і регулювання відносин між людьми та характер взаємодії визначається наявністю культури, то інноваційна культура вужче за значенням поняття, яке характеризує систему цінностей, життєвих уявлень, норм, сукупність способів і прийомів людської діяльності, сфокусованих на створенні, впровадженні та використанні інновацій в суспільстві. Наявність інноваційної культури є однією з вимог повноцінного існування суспільства.

Передумовою соціального розвитку, а саме соціального прогресу є інноваційність людської діяльності, яка сприяє прийняттю ефективних рішень, підвищенню продуктивності праці та вирішенню проблем з використанням нестандартних підходів та методик.

Згідно із Законом України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" інноваційна культура розглядається як складова інноваційного потенціалу, що характеризує рівень освітньої, загальнокультурної та соціально-психологічної підготовки особистості і суспільства в цілому до сприйняття і творчого втілення в життя ідеї розвитку економіки країни на інноваційних засадах [2].

С. Казмірчук вважає, що інноваційна культура є основою розвитку творчого мислення і підходу до вирішення управлінських проблем, що характеризується сукупністю методів пошуку і реалізації управлінських рішень у процесі здійснення інноваційної діяльності [3]. Інноваційна культура формується на двох рівнях: макро- та мікро-. Ю. С. Шипуліна розглядає інноваційну культуру на мікрорівні, рівні організацій та установ, і пропонує таке визначення: інноваційна культура – накопичені знання, досвід, переконання, особливості поведінки і взаємовідносин персоналу (менеджерів, інженерно-технічних працівників, робітників), система його мотивації, порядки в організації тощо, які характеризують ступінь сприйнятливості окремих працівників, груп працівників (підрозділів) і організації в цілому до нововведень, готовність втілити їх у нові продукти, технології, управлінські рішення тощо [4, 134].

В. Балабанов наголошує на тому, що інноваційна культура – різновид загальнолюдської культури, що становить нову історичну реальність, яка виникла завдяки прагненню суспільства до духовного та матеріального самооновлення і є передумовою

якісних змін життєдіяльності людей, найважливішим соціально-психологічним чинником суспільного розвитку [5].

В умовах сучасного суспільства Ж. Ю. Кузьміна визначає інноваційну культуру як об'єктивну необхідність. Інноваційна культура – це безпосередньо реалізація свободи людства, зразок поведінки, виробництва і відносин. Культура формує людину як носія традицій, мови, духовності, світобачення. Інновації в сфері культури збагачують розум, розвивають конструктивно-творчі сили і прагнення, пробуджують у людині жагу до творчості та самореалізації [6].

Інноваційна культура визначається симбіозом таких компонентів: інноваційне середовище, політика держави, інноваційний менеджмент, психологічний клімат і наявні ресурси. Інноваційне середовище – це соціально-економічне, політично-організаційне середовище, в якому створюються умови, здатні забезпечувати розвиток інноваційної діяльності. Інноваційне середовище, своєю чергою, поділяється на зовнішнє та внутрішнє. Зовнішнє середовище формується за рахунок суб'єктів та чинників, які впливають на формування інноваційного середовища через макроекономічні показники. Для внутрішнього середовища характерна сукупність суб'єктів, що активно діють у напрямі співпраці зі споживачами, визначення основних потреб, які в подальшому можуть стати передумовою для створення інноваційних продуктів.

Політика держави полягає в успішному поєднанні зовнішньої та внутрішньої політики, спрямованої на забезпечення інноваційного розвитку. Держава як основний учасник забезпечує співпрацю з іншими країнами в рамках розробки чи впровадження інновацій, вивчення світового досвіду з подальшою його імплементацією за необхідності. Внутрішня політика безпосередньо пов'язана з конкретними діями уряду в забезпеченні виконання інноваційної стратегії розвитку країни, співпраці з учасниками інноваційного середовища, розкриття інноваційного потенціалу населення та використання наявних ресурсів.

Інноваційний менеджмент – система підготовки та прийняття рішень, спрямованих на формування, розвиток, підтримку інноваційного потенціалу в установах, на підприємствах і в країні. Інноваційне управління здійснюється, орієнтуючись на виконання таких функцій: створення інноваційної інфраструктури, використання інноваційних підходів та методик щодо управління інноваційними процесами, а також забезпечення ефективного функціонування системи взаємодії суб'єктів інвестиційних процесів. Інноваційні процеси здійснюються за рахунок наявного ресурсного забезпечення. До основних ресурсів відноситься висококваліфікований персонал, матеріально-технічна база й інформація, яка безпосередньо впливає на формування інноваційних процесів.

Підґрунтям формування інноваційної культури є психологічний клімат між учасниками інноваційних процесів. Адже від характеру взаємодії, співпраці учасників залежить розкриття творчого потенціалу особистостей, процеси розвитку, пізнання та процеси інтенції, пов'язані з впровадженням і сприйняттям інноваційних ідей.

Основними функціями інноваційної культури є:

1. Трансляційна – передача з минулого і сьогодення у майбутнє стійких типів інноваційної поведінки, які пройшли тривалу апробацію і ввійшли до системи цінностей суспільства.

2. Селекційна – відбір новостворених чи запозичених інноваційних моделей поведінки, що відповідають потребам суспільства на певному етапі його розвитку.

3. Інноваційна – розроблення нових типів інноваційної поведінки на основі зразків інноваційної діяльності, що виникли всередині певної суспільної культури чи привнесені ззовні [4].

Державне регулювання інноваційної діяльності в світі здійснюється в трьох напрямках:

1) модель інноваційного розвитку, спрямована на лідерство в науці, виконання цільових масштабних проєктів, що складаються зі стадій, які утворюють науково-виробничі цикли. До таких країн можна віднести Англію, Францію, США. Ці країни спрямовують свої зусилля на розкриття потенціалу в оборонній сфері;

2) модель інноваційного розвитку, спрямована на використання інновацій в рамках реалізації проєктів в економічній сфері через створення сприятливого клімату та середовища. Прикладами таких країн є Швейцарія, Німеччина, Швеція;

3) модель інноваційного розвитку, спрямована на комплексний розвиток науки і техніки, створення та використання інноваційної інфраструктури. Вона характерна для Сінгапуру, Японії, Південної Кореї [7].

Інноваційна культура базується на цінностях, традиціях, формальних і неформальних нормах поведінки суспільства. Значний вплив на суб'єктів інноваційної культури здійснює інноваційний процес, який формується за рахунок економічних та технічних викликів, що забезпечуються створенням стратегії і тактики. Як вже зазначалося, однією зі складових частин інноваційної культури є інноваційний потенціал, який, своєю чергою, можна охарактеризувати індивідуалізмом, відкритістю до сприйняття нової інформації, орієнтацією на довготерміновий результат, готовністю до ризиків і готовністю до сприйняття змін, позитивним відношенням до науки та цінністю освіти в суспільстві.

Великий вплив на формування інноваційної культури має регіональна належність. Тобто регіональні культурні відмінності впливають на економічну активність. Вивчаючи зв'язок регіональної культури з інноваційною, важливо приділити увагу вивченню взаємозв'язку і залежності таких рівнів: міжнародного, національного, регіонального, бізнесу та системи управління. Ключовими визначними чинниками для країн Західної Європи є рівень економічного розвитку, який має зв'язок з відмінностями в системі цінностей країн.

Система цінностей являє собою розподіл індивідуальних пріоритетів, які визначаються кожною особистістю окремо залежно від важливості, надання цінності певним речам, таким, наприклад, як задоволення, свобода, самоповага, чесність, рівність тощо. Система цінностей має свою класифікацію і поділяється на два класи: кінцеві цінності та інструментальні цінності. Кінцеві цінності відносяться до життєвих цілей, які людина ставить перед собою і намагається досягнути протягом свого життя. Інструментальні цінності включають в себе набір інструментів, а саме способи поведінки, засоби та методи досягнення поставлених цілей. Одним із найвідоміших підходів до аналізу культурних відмінностей був підхід Гірта Хофстеда, запропонований наприкінці 1970-х рр. Хофстед на основі опитування запропонував модель, яка характеризується такими складовими частинами: дистанція влади – ступінь, за яким населення вважає, що влада в установах та організаціях розподіляється без урахування принципу рівності; індивідуалізм/колективізм – індивідуалізм полягає в тому, що потреби особистості в даному випадку мають пріоритет над потребами держави та суспільства. Поява ідеї приводить до задоволення потреби людини, а вже потім суспільства та держави. З економічного погляду індивідуалізм або індивідуальні особливості людини пояснюються існуючим принципом покладання на власні сили, що приводить до виникнення свободи підприємництва з мінімальним втручанням держави. Особисті досягнення/турбота про близьких характеризуються вибором суспільства між отриманням матеріальних благ, розвитком кон-

курентної боротьби на рівні отримання лідерських позицій та вибором у напрямі створення хороших відносин, прояву турботи тощо. Неприйняття невизначеності – сприйняття людиною переважно структурованих ситуацій. Для країн з високим рівнем несприйняття невизначеності є характерним більш високий рівень занепокоєння, агресивність, стрес. Орієнтація на довготерміновий період/орієнтація на короткотерміновий період – представники культур, орієнтованих на короткотерміновий період, намагаються цінувати традиції і виконувати соціальні зобов'язання, на відміну від культур, орієнтованих на довготерміновий період – націлених на завзятість, розважливість, турботу за майбутнє.

За результатами дослідження Хофстеда було встановлено, що Китай і країни Західної Африки орієнтовані на велику дистанцію влади, США і Нідерланди – на малу. Для багатьох азійських країн є характерним високий ступінь колективізму і низький рівень схильності до індивідуалізму. Для Німеччини та Гонконгу характерний високий рівень схильності населення до особистих досягнень, в Росії та Нідерландах цей показник нижчий [8, 44–45].

У Нідерландах культурним відмінностям притаманний регіональний характер. В основі інноваційної культури лежить постматеріалізм, протестантський консерватизм, класичний індивідуалізм, егалітарний антиконсерватизм і несприйняття невизначеності.

Однією з основних наявних проблем у відношеннях між регіональною економікою, інноваціями та культурою є формальні жорсткі інститути, які виконують підтримуючу функцію і для яких пріоритетне отримання конкурентних переваг і наявність економічної відповідальності. Звісно, висока інноваційна культура впливає на рівень економічної відповідальності та на імідж країни. Передумовою для формування інноваційної культури є національна культура. За Джеймсом, культура США, наприклад, має таку ієрархію: а) індивідуальна корпоративна культура; б) регіональна індивідуальна культура; в) основна регіональна культура. Головною особливістю регіональної культури є наявність високого інноваційного потенціалу. В своєму дослідженні Джеймс вивчає особливості культури високотехнологічного промислового населеного пункту Солт-Лейк Сіті. Основним визначним чинником, на його думку, є релігія даного регіону, а саме мормонська регіональна культура. З основних релігійних постулатів він визначає інноваційну культуру в регіоні, яка формується в рамках таких особливостей: єдність і взаємодовіра встановлює ділові контакти та довіру; самодостатність та автономність сприяє функціонуванню аутсорсингу та використанню інших можливостей фірм залучати ресурси; уникнення боргових зобов'язань призводить до пошуку венчурного капіталу [9].

Регіональні відмінності в інноваційній культурі Німеччини відрізняються історичним, політичним та економічним розвитком, маючи вплив на розвиток специфічної регіональної культури. Термін “регіональні відмінності” можна охарактеризувати відмінностями в таких культурних сферах: у промисловій культурі (відповідно до вторинного використання матеріалу чи застосування технологій), у професійній, освітній, соціальній сферах, корпоративній культурі тощо.

У Німеччині інноваційний потенціал у регіоні залежить від підприємств, які своєю діяльністю безпосередньо впливають на рівень розвитку регіону. Регіональна культура є складником національної культури і може як зміцнювати, так і перешкоджати виходу інновацій. Саме тому регіональні культурні відмінності можуть виконувати стимулюючу функцію для інновацій, бути не лише необхідною, але й достатньою умо-

вою для забезпечення виходу інновацій. Для німців характерний інноваційно-ворожий настрій, широко розповсюджене болісне сприйняття змін, наявність скептицизму в рамках впровадження нових технологій з високим ризиком. Регіональні відмінності в економічній структурі Німеччини залежать, з одного боку, від особистісних характеристик підприємців, а з іншого – від економічних та структурних чинників у регіонах і країні.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, інновації на сьогоднішній день відкривають нові можливості для реалізації національної економіки. Визначальне місце в процесах перетворення займає інноваційна культура, оскільки високий її рівень є передумовою для ефективної взаємодії різних інститутів. Основною проблемою в державній політиці є невизначеність основних засад національної інноваційної системи. Кожний елемент національної інноваційної системи повинен у комплексі забезпечувати досягнення стратегічних цілей, стійкого розвитку національної економіки та стимулювати вихід суб'єктів системи на міжнародний рівень.

Так як одним із основних елементів національної інноваційної системи є інноваційна культура, існує необхідність встановити сутність і природу інноваційної культури з метою визначення політики держави щодо підвищення рівня культури інновацій та досліджень. Інноваційна культура має тісний зв'язок з національною та регіональною культурою, тому, враховуючи менталітет, історично сформовану систему норм, правил, методів, систему цінностей, притаманну населенню певного регіону, інноваційна культура включає в себе такі аспекти: розробку та використання інновацій, сприйняття інновацій суспільством, інноваційний розвиток на всіх структурних рівнях, реалізацію здібностей та ідей, процеси адаптації до технологічних змін, удосконалення творчої атмосфери тощо. Наявність інноваційної культури є однією з вимог повноцінного існування суспільства, і державна політика в сфері інноваційної культури має бути направлена на вдосконалення інноваційного середовища, управлінських процесів, психологічного клімату, творчої атмосфери серед населення з наданням можливостей для розкриття потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Концепція розвитку національної інноваційної системи [Електронний ресурс] : розпорядження від 17 червня 2009 р. № 680-р. – Режим доступу : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80>
2. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 08.09.2011 р. № 3715-VI. – Режим доступу : <http://www.zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>
3. Казмірчук С. Інноваційна культура: роль і місце в інноваційному розвитку підприємства / С. Казмірчук // Соціально-економічні проблеми держави. – 2010. – Вип. 1 (3). – С. 66–70.
4. Шипуліна Ю. С. Інноваційна культура організації: сутність, структура, підходи до оцінки / Ю. С. Шипуліна // Маркетинг і менеджмент. – 2010. – № 2.
5. Балабанов В. О. До проблеми формування інноваційної культури суспільства / В. О. Балабанов // XXI століття: Альтернативні моделі розвитку суспільства. Третя світова теорія : матеріали Третьої міжнародної науково-теоретичної конференції, 21–22 трав. 2004 р., Київ, Ч. 1. / ред. Г. П. Балабанова. – К. : Фенікс, 2004. – С. 388–391.

6. Кузьмина Ж. Ю. Инновационная культура как необходимая составляющая гармоничного развития современного общества [Электронный ресурс] / Кузьмина Ж. Ю. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/15_NPN_2009/Philosophia/46696.doc.htm

7. Иванов В. В. Национальные инновационные системы: опыт формирования и перспективы развития / В. В. Иванов // Инновации. – 2002. – № 4. – С. 14–18.

8. Роббинз С. П. Основы организационного поведения / Роббинз С. П. ; пер. с англ. – 8-е изд. – М. : Вильямс, 2006. – 448 с.

9. James Alan Regional Culture, Corporate Strategy and High Tech Innovation: Salt Lake City. Dissertation submitted for the degree of Doctor of Philosophy. Department of Geography and Fitzwilliam College. University of Cambridge. – 2003.

